

FELEKY GÁBOR ATTILA

Az egyén társadalmi beágyazódottságának egoháló alapú vizsgálata

Absztrakt

A cikk az egoháló feltérképezésének különböző módszertani megközelítéseit mutatja be, továbbá – a szükséges lépések alapos leírásával – gyakorlati útmutatóként is szolgál egoháló alapú kutatási projektek kivitelezéséhez. Ismertetésre kerülnek az alterek felsoroltatásának különböző módjai – egyszerű és összetett névgenerátor, valamint erőforrás-alapú névgenerátor – továbbá az egyes módszerek előnyei és hátrányai. Bemutatjuk, hogyan lehet az alterekkel kapcsolatos információkat begyűjteni, illetve az alterek közti kapcsolatrendszer feltárni. Röviden prezentáljuk a kontaktnapló módszerét, majd bemutatjuk a személyes hálózatok közös jellemzőit. Az ego-alter és alter-alter kapcsolatok vizualizálására tett kísérletek bemutatását követően a résztvevőkkel együtt készített szociogram ismertetése következik. Végezetül – az Európai Integrációs Alap által támogatott *A sikeres integráció feltételeinek feltárása* című projekt módszertanát alapul véve – egy olyan könnyen értelmezhető és egyszerűen megvalósítható interaktív módszer alkalmazására teszünk javaslatot, amely segítségével mind az alterekről, mind az egoháló szereplői között meglévő kapcsolatokról alapos ismereteket szerezhetünk.

Kulcsszavak ego-háló, kapcsolatháló, migráció, névgenerátor, integráció, társadalmi tőke

Bevezetés

A kapcsolatháló-elemzés fősodra alapvetően egy adott, jól körülhatárolható, meghatározható számú szereplőből álló csoportot vizsgál, és az adott csomóponthalmazra (legyen az foci-csapat, iskolai osztály, vállalati dolgozók közössége vagy számítógépek hálózata) vonatkozóan próbál meg következtetéseket levonni. Ezen megközelítés egy-egy csomópontot csak az adott hálózaton belül vizsgál, szerepét ennek megfelelően állapítja meg. A szereplők eleve ismertek, a feladat „csupán” a köztük levő kapcsolatok feltárása, illetve elemzése.

Amennyiben ezen szociocentrikus megközelítésről egocentrikusra váltunk, azaz nem egy csoportot, hanem egy egyént helyezünk vizsgálatunk fókuszába, úgy egy adott személyről bővebb ismereteket szerzünk, egyszersmind jóval ingoványosabb talajra lépünk. Már nem egy jól behatárolható csoporton belül kutatjuk fel a kapcsolatokat és szerepeket, hanem egy számos csoportba beágyazódott személy kapcsolatait által kirajzolódó hálót figyelünk meg. A vizsgálat fókusza így egy közösségről egy adott – több közösséghez is tartozó – személyre tevődik át. (MOLINA 2005.)

Az egoháló feltérképezésének módszertani lépései

Jelen írás azon ismereteket kívánja megosztani, amelyek leginkább hozzájárulhatnak egy egohálót alkalmazó kutatás módszertani megalapozásához. Nem célja az egoháló vizsgálat előnyeinek és hátrányainak összegyűjtése, sem alkalmazási területeinek bemutatása; az egoháló megrajzolásának fő módszertani lépéseit (és a lehetséges módokat) bemutatva adunk tájékoztatást a módszer iránt érdeklődők számára. Reményeink szerint hozzájárulunk ahhoz, hogy az Olvasó megismerkedjen egy kevésbé alkalmazott eszköztárral, és amennyiben az egoháló feltérképezésére tenne kísérletet, úgy – a kutatás tárgyának és céljainak figyelembevételével – a leginkább megfelelő módszert tudja kiválasztani.

Az alterek megnevezése

Az egoháló egy bizonyos egyén (az ún. egó) és a hozzá közvetlenül kapcsolódó személyek (az ún. alterek) közötti, illetve az alterek egymás közötti kapcsolódásait mutatja. Megrajzolásának első lépéseként a csomópontok meghatározása, tehát az alterek definiálása történik. Már a kutatás tervezésekor szükséges eldönteni, hogy megköveteljük-e a megnevezett személyek minimálisan elvárt számát, valamint, hogy mindössze addig kérdezzük-e, amíg megfelelő számú személy megnevezésre nem kerül. Ha nem ragaszkodunk bizonyos számú alter megnevezéséhez, úgy a megnevezettek száma is információval bír számunkra. Amennyiben viszont meghatározunk egy elvárt számot, úgy – az adatközlőre háruló nagyobb teher mellett – a strukturális mutatók (pl. sűrűség, központosság stb.) jobban számolhatók, illetve ezek összehasonlítására nagyobb terep kínálkozik. Bár leggyakrabban azonban 25, 35, illetve 45 személyben határozzák meg az alterek elvárt számát, egyes vizsgálatok meglegszenek 5-10 emberrel, míg más vizsgálatokban a kutatók igyekeznek ennél számottevően többet (akár 66 altert is) feltárni. A kicsi elemszám azt jelenti, hogy kimaradhatnak a gyenge kötések, melyek számos tekintetben létfontosságúak, míg a nagy elemszám, illetve a diádonkénti kérdésfelvételek rendkívüli módon elnyújthatják a kérdés idejét, és megterhelhetik az alanyt. (HOGAN et al. 2007., MCCARTHY–KILLWORTH 2007.)

Az első fázisban tehát a kutatás alanya nevez meg ismeretségi körébe tartozó személyeket. A kutatásetikai alapelvek, az anonimitás biztosítása, a bizalmas légkör megőrzése érdekében az alanyok számára nem adható meg annak lehetősége, hogy ismerőseiket beazonosítható módon nevezzék meg. Ennek megfelelően már eleve tisztáznunk kell, hogy olyan megnevezésekre van szükségünk, amelyek alapján az alter csak az adatközlő számára azonosítható be egyértelműen (monogram, becenév vagy akár egy, az alany által kitalált álnév).

Az alterek felsoroltására különböző módszerek léteznek. Ezek közé tartozik az egyszerű, illetve összetett névgenerátor, illetve ez utóbbi módosított változatai: a pozíció- alapú névgenerátor, illetve az erőforrás-alapú névgenerátor. Ezen módszerek az egó többé-kevésbé teljes kapcsolathálóját próbálják meg felmérni, arra a feltételezésre támaszkodva, hogy a megkérdezettek által felsorolt alterek az egó kapcsolatainak reprezentatív mintáját adják.

Egyszerű és összetett névgenerátor

A hagyományosnak tekinthető névgenerátor módszernek létezik egy egyszerű és egy összetett változata. Az **egyszerű névgenerátor** esetében a megkérdezetteknek egyetlen kérdésre kell válaszolniuk, mely általában a következők valamelyike iránt érdeklődik: kik állnak hozzá a legközelebb, kik a legjobb barátai, kiket tart fontos személyeknek, kikkel beszél meg fontos dolgait. A módszer e fajtáját idő- és költségcsökkentés érdekében használják a kutatók, azonban

a kapcsolatháló több mutatójára (például méretére és sűrűségére) vonatkozóan egyetlen kérdés alkalmazásán keresztül nem kapunk megbízható eredményeket. Itt kell megjegyeznünk, hogy vizsgálatai alapján Bruce C. Straits úgy találta, hogy a kutató nem kap *eltérő jellegű* altereket különbözően megfogalmazott névgenerátorok alkalmazásával. Vizsgálatában a fontos dolgok megbeszélése helyett („*kik azok a személyek, akikkel az Ön számára fontos dolgokat beszélt meg?*”) a fontos személyekre való fókuszálás („*kik azok a személyek, akik különösen nagy jelentőséggel bírnak az Ön számára?*”) nem eredményezett kimutatható eltérést az *alterek összetételében*, de még egy negatív kitétel alkalmazása („*olyan személyeket is megnevezhet, akik néha bosszantják, vagy feldühítik Önt?*”) sem járt ilyen hatással. (STRAITS 2000.)

Az **összetett névgenerátor** esetében a megkérdezetteknek több – a kapcsolatháló eltérő területeit felmérő – kérdésre kell válaszolniuk. Ez a módszer csak kis mértékben bonyolultabb és időigényesebb, mint az egyszerű névgenerátor, viszont annál egyértelműen jobb képet nyújt az egyén kapcsolathálójáról, és gyakran érdekesebb is a kutatás alanya számára. Marin és Hampton vizsgálatai alapján a személyes hálózatok kutatásának négyféle megközelítését lehet megkülönböztetni, és ennek megfelelően a névgenerátor-kérdések is négyféle kategóriába eshetnek. A *szerep-kapcsolat megközelítés* a kapcsolatok hatását, szerepét egy bizonyos területen vizsgálja, pl. a szomszédság, barátok, rokonok körében. Az *interakció felőli megközelítés* azokat a kapcsolati személyeket próbálja feltárni, akikkel az egyén egy bizonyos időtartamon belül gyakran érintkezik. Az *érzelmi megközelítés* a kötelekek érzelmi dimenziójára fókuszál. A *kölcsönösség felőli megközelítés* pedig az egó és az alterek közötti kölcsönös támogatásokra helyezi a hangsúlyt (emocionális, instrumentális). Marin és Hampton amellet érvel, hogy a kölcsönösség felőli megközelítés alkalmazása a névgenerátor kérdéseinek megfogalmazásakor mind érvényesség, mind megbízhatóság tekintetében előnyösebb, mint a többi. Ennél a módszernél az interjúalanyoknak olyan kérdéseket kell megválaszolniuk, amelyek a segítség konkrét formáira utalnak, mint például: „*kitől számíthat segítségre a hétköznapi feladatok elvégzésében?*”, vagy „*kitől tudna nagyobb összegű kölcsönt kérni?*” (1. táblázat). (MARIN-HAMPTON 2007.)

Időről időre a legtöbb ember megbeszéli fontos dolgait valakivel. Ön kivel, kikkel szokta megbeszélni fontos dolgait?
A háztartásán kívül eső személyek közül ki segített Önnek az utóbbi időben a ház körüli munkákban, mint például a festés, bútort rendezés, főzés, takarítás vagy kisebb-nagyobb javítási munkálatok?
Feltéve, hogy Önnek valamilyen kisebb dolgot kellene kölcsönkérnie, mint például egy bögre cukrot, kihez fordulna a háztartásán kívül eső személyek közül?
Ha Önnek nagyobb összegű pénzre lenne szüksége, kitől kérne kölcsön?
Kik azok az emberek, akikkel igazán szeret összejárni?
Kérem, sorolja fel azokat a személyeket, akik különösen közel állnak Onhoz, és még nem említette őket az előző kérdéseknél!

1. táblázat Az összetett névgenerátor egy lehetséges változata (MARIN-HAMPTON 2007.)

A szakirodalmi fogalomhasználatban a „névgenerátor” a fentebb leírt típusok összefoglaló neve, tehát egyszerre alkalmazott az egyszerű, illetve az összetett névgenerátorra. Ezen módszerekkel – az egyszerű névgenerátorral szinte kizárólag, az összetett névgenerátorral alapvetően – az erős kötések lehet feltérképezni. A gyenge kötések alig jelennek meg, holott azok fontossága nem kérdőjelezhető meg: az egyén számára segítségükkel jelentős addicionális

erőforrások válnak elérhetővé, hiszen ezek a kötélekek a sajátjuktól eltérő társadalmi körökkel kapcsolják össze őket. A kutatás célja határozhatja meg, hogy a nagyobb erősségű kapcsolatok feltérképezése kielégítő mértékű információt jelent-e számunkra, avagy más módszerhez kell fordulni. Ha a gyengébb kötések megléte, a kapcsolatok változatossága nagy fontossággal bír, érdemesebb más módszert alkalmazni. (GRANOVETTER 1973.)

Fontos tudatában lenni annak, hogy az alany által említett személyek csak egy meghatározott tulajdonságú részhalmozatot jelentenek az altereknek. A névgenerátoros eljárás tulajdonképpen a szabad felidézésen alapul, ami nem tekinthető véletlenszerűnek. Az emlékezés ugyanis számos tényező által meghatározott: bizonyos személyek hamarabb jutnak az emberek eszébe, mint mások. A kutatások tapasztalatai alapján elmondható, hogy az emberek a szerepüket központibbként ítélik meg, mint amilyen az valójában. A periférián lévő személyek továbbá gyakran összekapcsolnak olyan altereket is, amelyeknek valójában nincs – vagy nem az egó által említett módon van – közük egymáshoz. Ez abból fakad, hogy az egó ilyenkor az általa nem ismert információk hiánya okozta réseket megpróbálja kitölteni. Az is megfigyelhető, hogy az egyének gyakran elfeledkeznek az alacsonyabb státusú ismerőseikről, és inkább a magasabb státusúakat említik meg. Az alterek felsorolásakor az emberek az előzőleg említett személy valamilyen tulajdonságára asszociálva nevezik meg a következőt altert. Alexandra Marin bizonyítottan látja, hogy az emberek nagyobb eséllyel említenek olyan személyt, akihez erős kötés fűzi őket, illetve, hogy hamarabb jut eszébe a megkérdezettnek olyan személy, aki jobban kötődik más alterekhez. Mindez azt eredményezi, hogy az egó kapcsolathálójára az alterek jellemzőiből számított mutatók nem feltétlenül adnak minden tekintetben megbízható képet. (MARIN 2004.)

Pozíció-alapú névgenerátor

A fentebb ismertetett tényezők jelentős mértékben kiküszöbölhetőek a pozíció-alapú névgenerátor alkalmazásával. A **pozíció-generátor** eredetileg a társadalmi tőke mérésére szolgáló eszköz. E módszer alkalmazói azt kérdezik meg az interjúalanyoktól, hogy ismernek-e különböző, meghatározott foglalkozású embereket. A kutató egy listáról foglalkozásokat sorol fel, és az alanyt az kell megmondania, hogy rendelkezik-e olyan családtaggal, barátal vagy ismerőssel, aki az adott foglalkozást űzi. Névgenerátorként használva az egyes foglalkozások említésére az alanyt eszébe jutó személy vagy személyek megnevezésének regisztrálására is sor kerül.

Egy hierarchikusan felépített társadalomban az eltérő foglalkozási pozíciókhoz eltérő mértékű presztízs és különböző erőforrások kapcsolódnak, a pozíció-generátor tehát egy többé-kevésbé megbízható módszer a társadalmi tőke mérésére, amely segítségével nem csak az elérhető társadalmi tőkéről, hanem a kötések erejéről, és így – legalábbis részben – a tőke hozzáférhetőségéről is képet kaphatunk. Névgenerátorként alkalmazva – a „hagyományos” névgenerátorokhoz képest – rendkívüli előnye, hogy a személyes hálózatok azon szegmenseit is képes feltárni, amelyek periférikusak, illetve amelyek gyengén kapcsolódnak az egóhoz, így használatával viszonylag kiterjedt, változatos összetételű egóhálót kaphatunk. Előfordulhat ugyanakkor, hogy az egóhoz rendkívül közelálló személyek kimaradnak a felsorolásból. Megjegyzendő továbbá, hogy már egy megfelelő foglalkozáslista megalkotása is igen nagy kihívást jelent. (LIN-ERICKSON 2008.; YANG-CHIH 2008.)

Bár hosszadalmas és monoton számos pozíción végigmenni, meglehetősen alacsony a válaszhány ezeknél a rövid, egyszerűen és gyorsan megválaszolható kérdéseknél. Mint már korábban említettük, az egyszerű és összetett névgenerátor módszernél többnyire erős kötésekéről kapnak információt a kutatók, a gyenge kötések sokszor nem kerülnek elő, míg a pozíció-gene-

rátornál ezek is felbukkannak. Míg a konvencionális névgenerátorokkal feltárt kapcsolatoknál nagymértékű a homofília, a pozíció-generátorral az olyan kapcsolatok is megmutatkoznak, amelyeken keresztül az egó a legkülönbözőbb erőforrásokhoz juthat hozzá. Ez a módszer tehát jobban feltárja a gyenge kötéseket, mint a klasszikus névgenerátor, és általánosságban elmondható, hogy alkalmazásával több név kerülhet elő. A társadalmi tőke *változatossága* is mérhető a pozíció-generátor alkalmazásával. Tény azonban, hogy a társadalmi tőke tartalmáról csak indirekt információhoz jutunk, hiszen nem tudhatjuk, hogy a megkérdezett milyen helyzetben, milyen célra tudja azt felhasználni. A pusztán tény, hogy ismer valakit, aki képes volna segíteni, nem jelenti azt, hogy az illető fog is. (CHUA et al. 2009.; FLAP et al. 1999., LIN-ERICKSON 2008.)

Erőforrás alapú névgenerátor

A társadalmi tőke tartalmáról, hozzáférhetőségéről pontosabb képet ad az **erőforrás-alapú megközelítés**. Ez olyan kérdésekkel operál, amelyek azt vizsgálják, hogy az egó tud-e tanácsot, illetve segítséget kérni bizonyos esetekben (pl. anyagi nehézség esetén, ha orvosi tanácsra van szüksége, ha az autóját kell megszerelni). A pozíció-generátorhoz hasonlóan az adott erőforrásokhoz való hozzáférhetőség mértékét a kötelek erősségén keresztül mérik, a válaszadók tehát nemcsak azt mondják meg, hogy potenciálisan elérhető-e számukra a felsorolt erőforrás, hanem azt is, hogy családtagja, barátja vagy ismerőse rendelkezik-e vele. Névgenerátorként használva a kutatók az egyes kérdéseknél arra is megkérlik az alanyt, hogy amennyiben válasza pozitív, nevezzen meg egy vagy több ilyen személyt. Bár az erőforrás-generátor gyakran nagyon hasonló eredményekre vezet, mint a pozíció-generátor, a módszer előnye, hogy nem csak az ismeretséget, hanem a konkrét erőforrásokhoz való hozzáférést is méri. Ezen túlmenően olyan személyek is előkerülnek, akik esetleg nem rendelkeznek munkával, vagy nem köthetők a listán szereplő foglalkozásokhoz, ugyanakkor hozzáférést biztosítanak valamilyen erőforráshoz. (CHUA et al 2009.)

Ez a mérőeszköz technikai értelemben jól kezelhető, viszonylag gyorsan és egyszerűen lejegyezhető, információt nyújt az egyének által elérhető társadalmi tőkéről, továbbá annak érvényes és könnyen értelmezhető formáit mutatja. (VAN DER GAAG-SNIJDERS 2005.)

A nehézséget egy olyan itemlista kidolgozása okozza, amely képes szinte bármely egyén társadalmi tőkétjét felmérni. A mérőeszközben szereplő itemeknek az erőforrások széles spektrumát kell felvonultatniuk (2. táblázat). Először is el kell különíteni az élet azon területeit, ahol az egyén a társadalmi tőkére támaszkodva elérheti céljait. Ehhez azt kell megállapítani, hogy az emberek általában milyen célokat követnek. Lin alapján Martin van der Gaag és Tom Snijders három univerzálisan értékelt erőforrást különböztetett meg, ezek a következők: jólét, hatalom és státus. A társas támogatás elmélete négy területét különíti el az erőforrásoknak: az információ, az érzelmi támogatás, a társasság és a gyakorlati, instrumentális segítség. (VAN DER GAAG-SNIJDERS 2004.)

Presztízshez és iskolázottsághoz kötődő jellemzők	Politikai és gazdasági készségek	Személyes készségek	Társas támogatás
jó kapcsolatban van a médiával	politikai párt aktív tagja	sok szakmai folyóiratot olvas	tud jó ajánlást adni munkahelyre jelentkezéskor
van külföldön nyaralója	sokat tud a kormányrendeletekről	tud idegen nyelven beszélni és írni	tud tanácsot adni munkahelyi konfliktusban
ismeri az irodalmat	ismeri a gazdasági helyzetet	tud számítógépen dolgozni	tud tanácsot adni családi konfliktusban
magas a jövedelme			tud segíteni költségekkel

2. táblázat Egy lehetséges példa erőforrás-generátor kategóriákra és itemekre ❖ VAN DER GAAG-SNIJDERS 2005.

Látható, hogy egyes elemeiben rokon a hagyományos összetett névgenerátor, illetve az erőforrás-alapú névgenerátor, azonban – bár egyes itemek mindkettőben előfordulhatnak – jelentős különbségeket fedezhetünk fel közöttük. Az erőforrás alapú megközelítés csak társadalmi tőke jellegű kérdésekre koncentrál, az érzelmi támogatás kategóriájára csekély hangsúly esik. Bár a gyenge kötéseket jobban felfedi, az erős kapcsolatok nem feltétlenül kerülnek megnevezésre. Alaposságának, szisztematikusságának köszönhetően más jellegű terhet rak az alanyra, mint a hagyományos névgenerátor.

Információk az alterekről és azok egymás közötti viszonyáról

A névgenerálást követően az említett személyekről különböző információkat gyűjt be a kérdező. Minden egyes megnevezett alterről alapvető szociodemográfiai adatokat, illetve az alter egóval való kapcsolattartásának gyakoriságára és módjára vonatkozó, illetve egyéb kutatás-specifikus információkat érdemes regisztrálni. A válaszadónak ugyanis nemcsak minden egyes alterről kell megadnia bizonyos információkat, hanem az alterek közötti kapcsolatokat is fel kell vázolnia. Míg az alterenkénti kérdések (per-alter questions) egy-egy alterre vonatkoznak, illetve az egó és egy alter közötti kapcsolatot kutatnak, addig ezen diádonkénti kérdések (per-dyad questions) egy-egy alter közötti kapcsolatot vizsgálnak. Ez történhet egyszerű eldöntendő kérdéssel (pl. „*Ismeri-e egymást A és B személy?*”), illetve szofisztikáltabb módon (például afelől érdeklődve, hogy mennyire valószínű a kapcsolatteremtés két kiválasztott ismerős között az egótól függetlenül?). Ezen kérdések szükségesek a hálózat strukturális mutatóinak kiszámításához, ugyanakkor hatalmas terhet raknak a vizsgálati alanyra és a kutatóra egyaránt (n alter esetében $n*(n-1)/2$ kérdést kell feltenni). Megnyugtató információnak tűnik Christopher McCarthy és Peter D. Killworth és James Renell kutatási eredménye, amely szerint, amennyiben egy 45 alterből álló hálóból eltüntetjük az utolsóként említett 10, illetve 20 altert, úgy a kapcsolatháló strukturális mutatószámai 35, és a legtöbb esetben 25 alterrel számolva is hasonlóak a 45 fős hálózat mutatóihoz. Árnyalja azonban a képet, hogy még 25 alter esetében is 300 diádonkénti kérdést kell feltenni, amely még az ilyen adatok rögzítésére jól használható – ingyenesen elérhető – EGONET elnevezésű program segítségével is rendkívül idő- és energiaigényes folyamat. (HOGAN et al. 2007.; MARIN-HAMPTON 2007.; MCCARTHY et al. 2007.)

Egy alternatív megoldás az egóháló feltérképezésére: a kontaktnapló

Az egóhálózat feltérképezésének egyik legmegbízhatóbb módszere a kontaktnapló, amelybe a vizsgálati alany folyamatosan regisztrálja, hogy kivel került kapcsolatba egy bizonyos időintervallum alatt. Minden egyes kapcsolat-felvételi eseményről – az érintett személyek megnevezésén túlmenően – annak időpontját, hosszát, illetve jelentőségét kell lejegyezni a naplóba. A naplóban szereplő nevekhez az egónak hozzá kell rendelnie különböző demográfiai és egyéb jellemzőket, továbbá meg kell határozni, hogy mióta ismeri az adott altert, milyen gyakran beszélnek személyesen és telefonon (esetleg interneten keresztül), mennyire érzi őt magához közel állónak, illetve mennyire tartja fontosnak a vele való ismeretséget. Ezt követően természetesen az alterek egymás közötti kapcsolatainak feltárása is szükséges. Nyilvánvalóan rendkívül idő és energiaigényes módszerről van szó, amely az alanyt jelentősen megterheli, a kontaktnaplónak köszönhetően azonban kiterjedt listát kapunk az alterekről. (YANG-CHIH 2008.)

Az egóhálók általános jellemzői

Molina kutatásai alapján elmondható, hogy a társadalmi osztály és a foglalkozás státusa befolyásolja a személyes kapcsolatháló méretét, azaz minél magasabb pozícióban van valaki, annál

több embert ismer, és annál több erőforráshoz fér hozzá. Nemek közti eltéréseket is találhatunk: a nők egohálójának mérete kisebb, mint a férfiaké, de sűrűségük nagyobb. Ez utóbbi mutató a hálózat tagjai között meglévő és az összes potenciális kapcsolat hányadosaként számítható ki, tehát azt mutatja meg, hogy a lehetséges kapcsolatok hány százaléka valósul meg – az egohálók átlagos sűrűségét a kutatók 30 százalék köré teszik. A kapcsolatháló mérete és az életkor között pozitív korreláció fedezhető fel. A kapcsolatok általában „homofilek”, azaz alapvetően az egóhoz valamilyen tekintetben (kor, foglalkozás, nemzetiség, társadalmi helyzet, érdeklődési kör stb.) jelentősen hasonló személyek alkotják a személyes kapcsolathálót. Az egohálók erős centrum-periféria struktúrával rendelkeznek, amelyben a centrum általában sűrű, a periféria pedig kevésbé koherens. (MOLINA 2005.)

Vizualizáció

Amennyiben az egó-alter és alter-alter kapcsolatokról teljes képet kaptunk, az utolsó fázis az egoháló konkrét felrajzolása, azaz az adatok vizualizációja. Erre teljességgel alkalmas a Ucinet program – illetve annak NetDraw modulja – melyről bővebb információ a <http://www.analytictech.com/ucinet/> honlapon található. A szoftver használatának ismertetésétől terjedelmi korlátok miatt eltekintek, és inkább az adatfelvétellel egyidőben elkészülő hálórajz előnyeit és alkalmazási lehetőségeit mutatom be.

A legtöbb kapcsolatháló-elemzési vizsgálatban ugyanis az alterek közötti kapcsolatot mutató gráfok csak jóval a vizsgálatot követően rajzolódnak ki, habár az ilyen vizuális reprezentációk jelentősen növelhetnék a kutatások hatékonyságát. Ennek hiányában azonban sem az adatközlő, sem a terepen dolgozó kutató nincs igazából tudatában annak, hogy pontosan miről is beszélgetnek. (HOGAN 2009.)

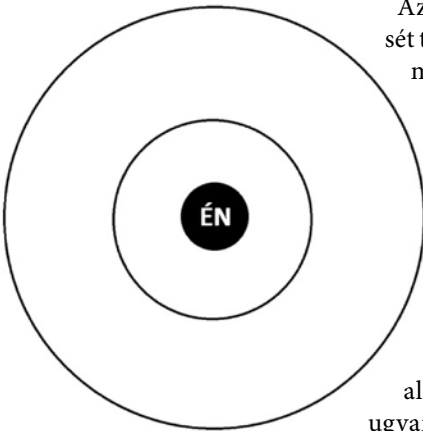
A vizualizációt segítő, Maureen Fitzgerald vizsgálata során már 1978-ban műanyag zsetonokkal szemléltette az altereket, amelyeket egy asztalon egy adott ponthoz – a kapcsolat erőssége alapján – bizonyos távolságra kellett elhelyezni a vizsgálati alanyoknak. Az 1980-as években Robert Kahn és Toni Antonucci kezdte el a koncentrikus körök használatát, melyek jelentését – a kutatók tapasztalatai alapján – nagyon könnyen megértették a megkérdezettek. (ANTONUCCI 1986., FITZGERALD 1978.)

A résztvevőkkel együtt készített szociogram esetében első lépésként az egó által mondott neveket a kutató vagy a megkérdezett öntapadós lapokra írja fel. A módszer egyik legalaposabb és leggyakorlatiasabb leírása megtalálható Bernie Hogan, Juan Antonio Carrasco és Barry Wellman *„Visualizing Personal Networks: Working with Participant-Aided Sociograms”* című, a *Field Methods* folyóirat 2007. évfolyamának 2. számában megjelent cikkében. Az alterek regisztrálására mutatunk egy példát a szerző közreműködésével végzett – az Európai Integrációs Alap támogatásával, a Belügyminisztérium közreműködésével megvalósult – Sikeres Integráció Feltételeinek Feltárása (SIFP) projektből (1. ábra).

Az A3 méretűre kinyomtatott adatlap 20 számozott sort tartalmazott, bal oldalán egymás alatt sorakoztak az öntapadós lapok, amelyek bal szélén egy-egy, a számozott sor számával megegyező szám került feltüntetésre, hogy a cédula eltávolítását követően is összekapcsolhatók legyenek az alterek és a róluk regisztrált információk. A megnevezésének rögzítését követően az alany különböző információkat ad meg az alterekről, melyeket vagy az egó vagy a kutató regisztrál egy adatlapon. Bár erre külön nem térünk ki, természetesen a kutatás valamely fázisában – amennyiben ezen adatok előzetesen nem állnak rendelkezésre – az egóval kapcsolatos információk felvétele is szükséges.

	Nem	Kor (év)	Állampolgárság	Nemzetiség	Lakhely (ország)	Kapcsolattartás gyakorisága	Kapcsolat típusa	
	Ref: F Né: N		ha magyar: M	ha magyar: M	ha Magyarország: M	1: Naponta, hetente többször 2: Körülbelül hetente 3: Havonta 1-2 alkalommal 4: Havonta 5: Évente néhányszor 6: Ritkábban	1: Közvetlen családtag 2: Távoli rokon 3: Barát 4: Munkatárs 5: Szomszéd 6: Közösségi szövetkezet, közösségekbe, klubba járó személy 7: Online ismeretség 8: Egyéb (kérik megadni)	
ÖNTAPADÓSLAP-HELYE	1							1
ÖNTAPADÓSLAP-HELYE	2							2
ÖNTAPADÓSLAP-HELYE	3							3
ÖNTAPADÓSLAP-HELYE	4							4
ÖNTAPADÓSLAP-HELYE	5							5

1. ábra Az alterek regisztrálására és a velük kapcsolatos információk rögzítésére alkalmazott adatlap a SIFF projektben ❖ részlet, az eredeti dokumentum 20 számozott sort tartalmazott).

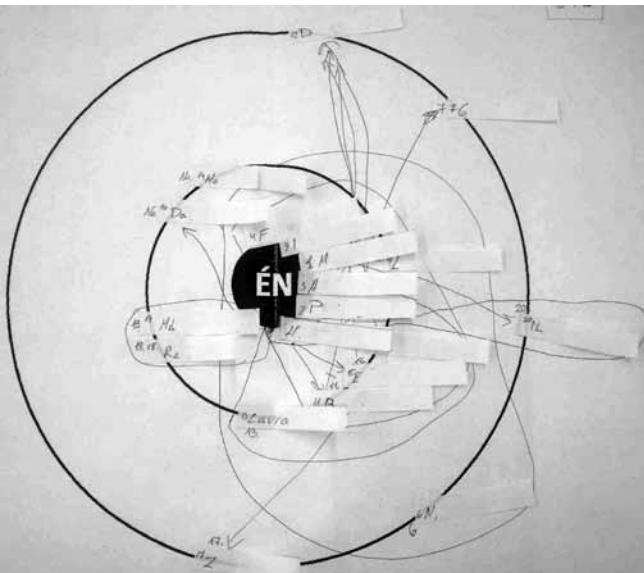
Az információk megadását követően az alterek megnevezését tartalmazó lapokat az egónak kell elhelyezni egy – az ismeretség különböző fokozatait jelképező – koncentrikus köröket tartalmazó lapon (2. ábra). Mindezt úgy, hogy az összetartozó személyek egymáshoz közel essenek.

2. ábra Az egoháló vizualizálásának alapját képező ábra a SIFF projektben

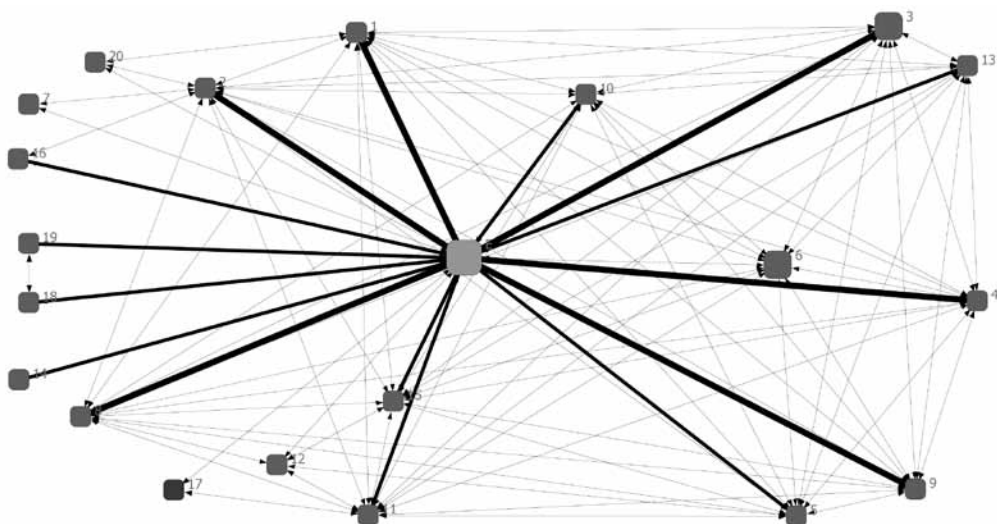
Ezt követően a vizsgálati alanyok bejelölik a szoros kötelekeket tartalmazó klikkeket, illetve az egymáshoz szorosan kapcsolódó személyeket. A vizualizáció egyfajta módosított névgenerátorként is felfogható, ugyanis a kapcsolatok bejelölésekor, a csoportok megjelölésekor az alanyok újabb nevek juthatnak eszébe, akik egy adott csoporthoz tartoznak. Ezeket újabb papírcsíkokra írhatják fel, amelyeket – az adatlap vonatkozó rubrikáinak kitöltését követően – elhelyezhetnek a köröket tartalmazó lapon, és bejelölhetik az alter kapcsolatait. Egy ilyen elkészült kapcsolathálóra mutat példát a 3. ábra.

Az így kapott háló természetesen elektronikusan is rögzíthető a már említett Ucinet programban, alkalmassá téve ezzel mutatók számítására, illetve számítógépes (gyakran jobban átlátható) vizualizációra (4. ábra, 5. ábra).

Végezetül érdemes megjegyezni, hogy érvek szólnak amellett is, hogy az egó, valamint annak alterekkel való kapcsolatai ne kerüljenek megjelenítésre a személyes háló vizualizációja során. Természetesen a feltérképezett kognitív hálózat teljes mértékben csak az egó, illetve az egó-alter kapcsolatok feltüntetésével rajzolódhat ki (4. ábra), mindazonáltal az

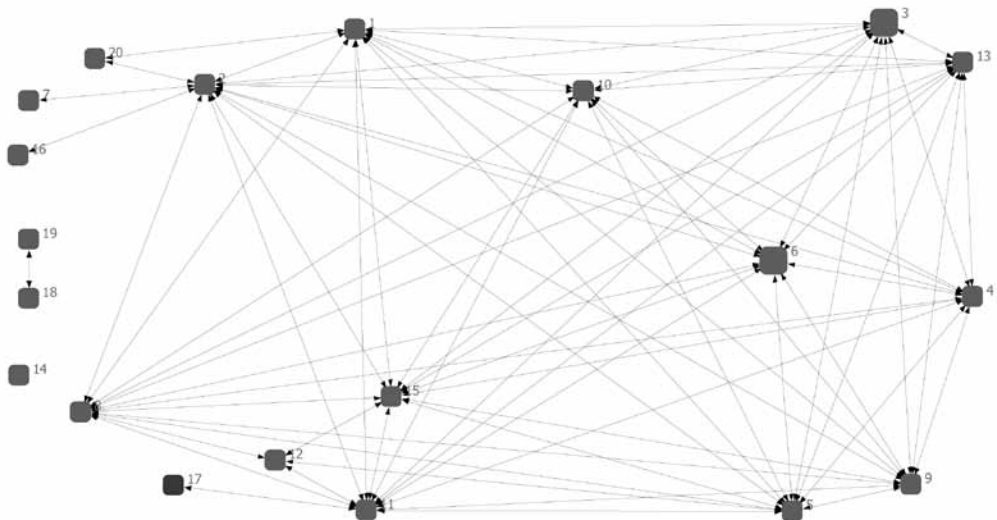

3. ábra Helyszínen készített egoháló

4. ábra UCINET NetDraw programmal készült egoháló
(az ego-alter kapcsolatok esetében a vonalak vastagsága a kapcsolat erősségét jelzi)

egő és alterek közötti – magától értetődő létezésű – kapcsolatokat jelző élek elhagyásával az egoháló átláthatóbbá, az alter-alter kapcsolatok vizsgálata (így az egyes csoportok beazonosítása) pedig könnyebbé válik (5. ábra). *

5. ábra UCINET NetDraw programmal készült, az egőt és az ego-alter kapcsolatokat nem tartalmazó egoháló

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ANTONUCCI, TONI 1986.: Measuring Social Support Networks: Hierarchical Mapping Technique. *Generations*. 1986. no. 10. 10–12.
- CHUA, VINCENT – MADEJ, JULIA – WELLMAN, BARRY 2009.. *The World according to Me*. NetLab.
- FITZGERALD, MAUREEN 1978. *The content and structure of friendship: An analysis of the friendships of urban Cameroonians*. Department of Anthropology, University of Toronto.

- FLAP, HENK – TOM A. B. SNIJDERS – VÖLKER, BEATE – VAN DER GAAG, MARTIN 1999. *Measurement instruments for social capital of individuals*. <http://www.xs4all.nl/~gaag/work/SSND.pdf>
- GRANOVETTER, MARK S. 1973. The Strength of Weak Ties. *The American Journal of Sociology*. 1973. vol 78. no. 6. 1360–1380.
- HOGAN, BERNIE 2009. *Networking in everyday life*. Graduate Department of Sociology, University of Toronto.
- HOGAN, BERNIE – CARRASCO, JUAN ANTONIO – WELLMAN, BARRY 2007. Visualizing personal networks: Working with participant-aided sociograms. *Field Methods* 2007. vol. 19. no. 2. 116–144.
- LIN, NAN – ERICKSON, BONNIE H. 2008. Theory measurement and the research on the enterprise of social capital. In Lin, Nan – Erickson, Bonnie H. (szerk.): *Social Capital: An International Research Program*. New York, Oxford University Press. 1–26.
- MARIN, ALEXANDRA 2004.: Are respondents more likely to list respondents with certain characteristics? Implications for name generator data. *Social Networks*. 2004. no. 26. 289–307.
- MARIN, ALEXANDRA – HAMPTON, KEITH N. 2007. Simplifying the Personal Network Name Generator: Alternatives to Traditional Multiple and Single Name Generators. *Field Methods*. 2007. no. 19. 163–193.
- MCCARTHY, CHRISTOPHER – KILLWORTH, PETER D. – RENELL, JAMES 2007. Impact of Methods for Reducing Respondent Burden on Personal Network Structural Measures. *Social Networks*. 2007. no. 29. 300–315.
- MOLINA, JOSÉ LUIS 2005. El estudio de las redes personales: contribuciones, métodos y perspectivas. *Empiria*. 2005. no. 10. 71–106.
- STRAITS, BRUCE C. 2000.: Ego's important discussants or significant people. An experiment in varying the wording of personal network name generators. *Social Networks*. 2000. no. 22. 123–140.
- VAN DER GAAG, MARTIN – SNIJDERS, TOM A. B. 2004.: Proposals for the measurement of individual social capital. In H. D. Fap and B. Völker (szerk.): *Creation and returns of social capital*. London, Routledge. 199–218.
- VAN DER GAAG, MARTIN – SNIJDERS, TOM A. B. 2005. The resource generator: social capital quantification with concrete items. *Social Networks*. 2005. no. 27. 1–29.
- YANG-CHIH, FU 2008. Position Generator and Actual Networks in Everyday Life: An Evaluation with Contact Diary. In Lin, Nan – Erickson, Bonnie H. (szerk.): *Social Capital: An International Research Program*. New York, Oxford University Press. 49–64.

GÁBOR ATTILA, FELEKY

Ego-network based inquiry of social embeddedness

Summary

The article presents different methodological approaches, which can be used to map ego networks. By scrutinizing the required phases, it also gives a step-by-step guide to create an ego network based research project. It shows different ways of enumerating the alters – the simple and multiple name generator, the position generator based name generator and the resource generator based name generator – and the advantages and drawbacks of these methods. We present the ways of getting information about the alters (by per alter questions), and about the relation between alters (per dyad questions). We give a short overview on the contact diary method and present the common characteristics of personal networks. After presenting the main endeavours to visualize the ego-alter and alter-alter relations, we introduce the idea of participant-aided sociograms. Finally – based on the methodology of the Finding the Keys to Successful Integration project, supported by the European Fund for the Integration of Third-country nationals – we suggest an easily conceivable and feasible interactive way to collect information on the alters and all the relations within an ego network, while visualizing the whole personal network on the spot.

Keywords ego-network, integration, migration, name generator, social capital, social network